

УДК 66.069.833: 532.62

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ЕКСТРАГУВАННЯ В СИСТЕМІ «ТВЕРДЕ ТІЛО – РІДИНА»

Буйвол С.М., аспірант

Светлічний П.І., к.т.н, доцент

Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса

Запропоновано математичну модель, яка враховує змішаний (внутрішньо- і зовнішньо- дифузійний) механізм процесу екстрагування цільового компонента (олії).

Mathematical model that considers mixed (internal and external diffusion) mechanism of target component (oil) extraction process has been offered.

Екстрагування цінних компонентів із рослинної сировини відносять до важливих процесів, підвищення ефективності яких виявляє визначений вплив на техніко-економічні показники.

В харчовій промисловості лікарську сировину використовують в виді водних і водоспиртових екстрактів. При цьому основним являється екстрагування, тобто приготування настоянок [1].

Метою даної роботи являється побудова математичної моделі процесу екстрагування розчинних речовин з насіння амаранту під дією електромагнітного поля. Об'єктом дослідження являвся екстракт масла амаранту, отриманий обробкою СВЧ. В якості екстрагенту використовували гексан, спирт, нефрас.

Існують безліч моделей екстракційних процесів як для умов непереривності чи періодичності їх протікання, так і для різного направлення основних потоків вихідного матеріалу і екстрагенту. Математична модель дозволяє різнобічно дослідити процес з точки зору впливу на нього різних змінних, які були включені в експеримент [2].

Узагальнення експериментальних даних проведено в безрозмірних змінних. Для цього знаходимо визначений розмір, виходячи з густини потоку маси на межі розділу твердої і рідкої фази:

$$g = \frac{1}{S_p} * \frac{dM}{d\tau} \quad (1)$$

де g – густина потоку екстракту,

S_p – площа межі розділу,

M – маса екстракту,

τ – час процесу.

Розглянемо рівняння (1) на прикладі сферичних зерен, які містять екстракт. В такому випадку:

$$M = N * m_0, \quad S_p = N * S_0 \quad (2)$$

де, N – число зерен в середині розчинника,

m_0 – маса екстракту всередині одного зерна,

S_0 – площа поверхні одного зерна.

Для сфери сферичної форми маємо

$$S_o = 4 * \pi * r^2, \quad m_o = \theta * m \quad (3)$$

де, r – радіус однієї гранули,

m – маса однієї гранули,

θ – доля екстракту в одній гранулі.

Так як $m = \frac{\pi}{6} * \rho * r^3$ (ρ - густина зерен), то $m_o = \frac{\pi}{6} * \theta * \rho * r^3$ (для амаранту $\theta = 0,12$)

Після підстановок (2) в (1) з розрахунком (3) отримуємо

$$g = \frac{1}{4 * \pi * r^2 * N} * \frac{d}{d\tau} * \left(\frac{\pi}{6} * \theta * \rho * r^3 * N \right)$$

$$g = \frac{\theta * r}{24} * \frac{d\rho}{d\tau} \quad (4)$$

З (4) слідує визначаючий розмір – радіус однієї гранули. Цим доказано, що дисперсійний склад являється діючим фактором в процесі екстрагування [1]. Виведемо три фактора, які визначають процес:

- дисперсний склад твердої фази;
- час;
- температура.

Цільовою функцією являється концентрація екстракту в розчиннику C . Безрозмірною концентрацією назовемо відношення:

$$z = \frac{C}{C_o}$$

(C_o – початкова концентрація екстракту всередині зерен відносно об'єму розчинника)

За незалежні перемінні приймемо безрозмірну температуру

$$x = \frac{t}{t_k} \quad (t_k - \text{температура кипіння розчинника})$$

і безрозмірний комплекс $y = \frac{g * \tau^2}{r}$ (g – прискорення вільного падіння)

В прийнятих позначеннях математичну модель процесу екстрагування представляє функція двох перемінних: $z = f(x, y)$

Найбільше поширення в теорії подібності мають степеневі функції. В даному випадку така функція має вид:

$$z = A * x^\alpha * y^\gamma \quad (5)$$

де параметри A, α, γ підлягають визначенню.

Після логарифмування (5) отримуємо лінійну функцію

$$W = a + \alpha * U + \gamma * V \quad (6)$$

де, $W = \ln z$, $U = \ln x$, $V = \ln y$, $a = \ln A$

Використовуючи метод найменших квадратів, коефіцієнти в (6) знайдемо із системи рівнянь

$$\begin{aligned} \frac{\partial}{\partial a} \sum_{i=1}^n (a + \alpha * U_i + \gamma * V_i - W_i)^2 &= 0 \\ \frac{\partial}{\partial \alpha} \sum_{i=1}^n (a + \alpha * U_i + \gamma * V_i - W_i)^2 &= 0 \\ \frac{\partial}{\partial \gamma} \sum_{i=1}^n (a + \alpha * U_i + \gamma * V_i - W_i)^2 &= 0 \end{aligned} \quad (7)$$

де, i – номер експериментальної точки (U, V, W)

n – кількість експериментальних точок.

В результаті диференціювання і підсумування в рівняннях (7) отримаємо лінійну систему рівнянь:

$$\begin{aligned} n * a + b_1 * \alpha + b_2 * \gamma &= B_1 \\ b_1 * a + b_3 * \alpha + b_4 * \gamma &= B_2 \\ b_2 * a + b_4 * \alpha + b_5 * \gamma &= B_3 \end{aligned} \quad (8)$$

$$\text{де, } b_1 = \sum_{i=1}^n U_i, \quad b_2 = \sum_{i=1}^n V_i, \quad b_3 = \sum_{i=1}^n U_i^2, \quad b_4 = \sum_{i=1}^n U_i * V_i, \quad b_5 = \sum_{i=1}^n V_i^2$$

$$B_1 = \sum_{i=1}^n W_i; \quad B_2 = \sum_{i=1}^n W_i * U_i; \quad B_3 = \sum_{i=1}^n W_i * V_i$$

Знайшовши рішення системи (8), отримаємо a, α, γ и $A = e^\alpha$

Повертаємось до старих змінних, отримаємо формулу для прогнозу концентрації в залежності від температури і часу процесу екстрагування.

$$C = A * C_0 * \left(\frac{t}{t_k}\right)^\alpha * \left(\frac{g * \tau^2}{r}\right)^\gamma \quad (9)$$

Зв'язок формули (9) з класичними дифузійними критеріями Фур'є і Шервуда можна отримати, якщо застосувати нове число подібності.

$$B = \frac{g * \tau}{\beta}$$

де β – коефіцієнт масовіддачі

$$\text{Тоді } B * Sh * Fo = \frac{g * \tau}{\beta} * \frac{r * \beta}{D} * \frac{D * \tau}{r^2} = \frac{g * \tau^2}{r}$$

і математична модель екстракції має вид:

$$C = A * C_0 * \left(\frac{t}{t_k}\right)^\alpha * (B * Sh * Fo)^\gamma \quad (10)$$

Адекватність моделі була перевірена на лабораторному стенді, де були проведені 96 дослідів.

Рис. 1 – Мікрохвильовий екстрактор

Фрагмент результатів експерименту показані в таблиці.

№ дослідю	$\left(\frac{C}{C_0}\right)$	$\left(\frac{C}{C_0}\right)^*$	Δ	δ
1	0,54	3,02	2,47	4,52
2	0,54	3,11	2,56	4,69
3	0,39	2,45	2,06	5,28
4	0,37	2,19	1,81	4,85
5	0,40	2,32	1,91	4,71
6	0,42	2,45	2,03	4,81
7	0,28	2,19	1,91	6,80
8	0,32	2,32	1,99	6,07
9	0,46	2,74	2,27	4,85

Таким чином, отримані рівняння можуть бути використані для прогнозування виходу олії з насіння амаранту при обробці електромагнітним полем.

Література

1. Лысянский В.М. Экстрагирование в пищевой промышленности/ В.М.Лысянский, С.М.Гребенюк. – М.: Агропромиздат, 1988. – 187 с.
2. Адлер Ю.П. Планирование эксперимента при поиске оптимальных решений / Ю.П.Адлер, Е.В.Маркова, Ю.В.Грановский. – М.: Наука, 1976. – 279 с.
3. Бурдо О.Г., Ряшко Г.М . Экстрагирование в системе «кофе - вода». Одесса, 2007. – 176 с.
4. Стадник Р.В., Семенишин Є.М. Визначення коефіцієнта внутрішньої дифузії при екстрагуванні олії з не подрібненого насіння амаранту гібриду (*amaranthus hibrydus*) // Наук. пр. Одес. нац. акад. харчових технологій. – 2010. – Вип. 37. – Т. 1. – С. 317.